

om Prinsens politiske Udvikling og hans Forsøg paa Indgreb i Udenrigssagerne er der Paavisninger og Iagttagelser af stor Interesse, men hist og her synes Forfatteren ikke at have trukket Baggrunden tilstrækkeligt klart op til, at Læseren faar det fulde Udbytte. Saaledes synes Skildringen af det svenske Tronfølgervalg 1809 ikke helt tilfredsstillende. Men det er i Fortællingen om disse Aar ubestridelig lykkedes Linvald ved Kombination af ældre og nyt Materiale at belyse Prins Christian Frederiks politiske Udvikling i Aarene før 1813 og vise, hvorledes han modnedes til sin Opgave. Ikke alene havde han i almindelige udenrigspolitiske Spørgsmaal tilegnet sig en Opfattelse, der gik stik imod Kronprins Frederiks fransk orienterede Politik, han havde ogsaa under Carsten Ankers Paavirkning og ved Selvstudering vundet et Syn paa Norges Ret og Værdi, som kunde blive afgørende for hans Optræden der i Landet. Da Fremstillingen standser ved Prinsens Komme til Norge Maj 1813, har Linvald paa flere Punkter nøjedes med at stille Problemerne op. Det vil vise sig, om han har afgørende nyt at føje til den norske Historie-skrivnings Fremstilling af Skæbneaaret.

Første Bind af Linvalds Bog bringer en hel Del nyt, mest i Enkeltheder. Med spændt Forventning vil man afvente de kommende. Formodentlig vil især Værkets sidste Halvdel give Nyheder. Efter at Prinsen 1831 var kommet ind i Gehejmestatsraadet, giver Dagbøgerne Referater af dettes Møder, som træder i Stedet for de senere Statsraadsprotokoller, og fra Tronbestigelsen er Dagbogen maaske den vigtigste Kilde til Kongens Historie. Alle vi, der ønsker Klarhed over 1848—49, kan kun haabe, at Rigsarkivaren hurtigst muligt vil naa til disse Forberedelsens Aar eller rettere, de Aar, da noget forberedtes, som væltedes over Ende i Marts 1848.

Povl Engelstoft.

Th. A. Müller: Den unge Ludvig Holberg. 1684—1722.

Kbh. 1943. 380 Sider.

I mangfoldige Aar har alle vidst, at Lektor Th. A. Müller forberedte en stor Holberg-Monografi. Kundskaben herom har uden Tvivl holdt en og anden tilbage fra at forsøge noget lignende. Man nøjedes med Haandbogsframstillinger — som Vilh. Andersens og Francis Bulls —, smaa og populære Levnedstegninger — som Karl Mortensens fra 1925 — og Specialstudier over Holbergs Biografi og Forfatterskab. Det maa beklages. Det er bydende nødvendigt for et Kultursamfunds Selvbekræftelse, at dets største

Personligheder behandles sammenfattende to eller tre Gange i hvert Aarhundrede. Hver Generation maa tage Standpunkt, bevidst og udførligt. Det gjorde 1858 paa sin Vis den stilfærdig fine Professor C. W. Smith i sin hyggelige Bog »Om Holbergs Levned og populære Skrifter«, og det gjorde Georg Brandes i sit friske, agitatoriske Skrift »Ludvig Holberg«, fra 1884. Allerede ved 1914 havde det 20. Aarhundrede fæstnet sine første Holberg-Billeder. I Norge med Viljam Olsvigs talrige Skrifter om Holbergs Personlighed, som præget af norsk Arv og engelsk Aandsliv, og i Danmark med Vilh. Andersens »Tider og Typer, Erasmus« II (1909) og »Kritik« (1914), der beskriver Holberg i Overensstemmelse med nyhumanistisk Psykologi. Nøjagtig paa Vilh. Andersens Linje laa Th. A. Müllers for sin Tid betydningsfulde Arbejde »Holbergportrætter, en kritisk Værdsættelse med en Karakteristik af Holberg som Personlighed« (1918) og ligger nu »Den unge Ludvig Holberg«. Aandshistorisk er den i December 1943 udkomne Bog fra før den forrige Verdenskrig.

Den har sin Tidsalders bedste Egenskaber. Th. A. Müller repræsenterer paa fremragende Maade den dybtgaaende Sans for historisk Relativitet og dermed forbundne medmenneskelige Forstaaelse af Personer og Tilstande, som er Blomsten af det 19. Aarhundredes psykologiserende Historisme. Det er denne Tidsalders inderste Overbevisning, at alting klares, naar Mennesker og deres Handlinger ses i »Tidens« Lys; Tiden forklarer Personerne og Personerne Tiden. I den Videnskab at lade Fænomenerne fra samme Periode gensidig belyse hinanden er Th. A. Müller uovertruffen. Det er denne Evne, der binder hans Forfatterskabs adskilte Dele sammen, fra de yngre Dages Behandling af primitive Kulturer over f. Eks. de fortræffelige Afsnit om Aandslivet i det 18. Aarhundrede, i Det danske Folks Historie (nu Schultz' Danmarkshistorie), til denne Holbergbiografi, hvor Træk føjes til Træk i hver Livsperiodes Fysiognomi, til vi staar Ansigt til Ansigt med Tidsalderen, indaander Tidens Luft. Overalt muntres Skildringen af Forfatterens Menneskekundskab; den landskendte Müllerske humanitas, Blikket for det menneskelige, svøber sig om Fænomenerne, gennemtrænger dem. Ganske særlig vellykkede er Præsentationen af to akademiske Milieuer, som Holberg har levet i: Oxford og København. Bogens største videnskabelige Fortjenester knytter sig til de samme to Omraader. Medens man tidligere — d. v. s. indtil Müllers Afhandling i Historisk Tidsskrift (10. R., IV, 1937, S. 1—28) — ansaa Oxford som en af de Pladser, hvorfra Holberg kunde hjemføre moderne Impulser, paaviser Th. A. Müller, at Oxford var en stokreaktionær By, Enevældens

og Ortodoksiens Højborg. Og medens Tilstandene ved Københavns Universitet paa Holbergs Tid gerne afmaledes som den mørke Baggrund for Holbergs Lys, fremhæver Müller den Kynlighed og det Vidsyn, som fandtes hos de bedste af Universitetets Lærere.

Ligesom Tilstandsbeskrivelsen former sig som afrundede Dele inden for Helheden, saaledes har den kronologisk fremadskridende Behandling af Hovedpersonen en prisværdig Tendens til at skride sammen i smaa Afhandlinger, idet Perspektivet føres ud over Førstedelens Tidsgrænse; vi ser i Glimt den unge Holbergs Forhold til den senere. Eksempelvis kan nævnes Holbergs Sprog (S. 64—70), og Holberg som Dialektiker (S. 80—83). Th. A. Müller har en lykkelig Evne til paa een Gang at bevare og at overvinde Annalistikken.

Kilderne til Holbergs Levned kan deles i to Grupper: de som stammer fra Holbergs Haand og alle andre. Den første Gruppe Kilder har Krav paa Forskerens særlige Opmærksomhed, den kritiske Bearbejdelse af dem er hans Første og Sidste.

At drive Historieforskning er at tolke Efterladenskaber, disse oftest i Form af Skriftstykker. Det gaar som Regel saaledes, at der omkring et historisk Fænomen foreligger et begrænset Antal Dokumenter, tit endda kun eet, og Forskerens hele Opfattelse af det historiske Forhold hænger da i hans Tolkning af de relevante Tekster. Med Rette har man siden Kr. Erslev herhjemme regnet det for Historieforskerens første og fornemste Pligt at koncentrere Lyset om sit Emnes Dokumenter. Alle indsamlede Oplysninger maa til syvende og sidst tjene til at forstaa de afgørende Aktstykker.

I Th. A. Müllers Holbergbiografi spores en vis Ulyst til at følge Appellen fra Erslev, hvis kildekritiske Metode han tidligere bevidst overførte paa Studiet af Portrætter som historiske Dokumenter. Aarsagen kan ikke alene være den her foreliggende litterære Opgave: at skrive en sammenhængende Monografi, som ikke taaler omstændelig Drøftelse af sine Kilder. Jeg tager vistnok ikke fejl, naar jeg antager, at der blandt Müllers vidtløftige Forarbejder til Værket om Holbergs Ungdom ikke forekommer en udtømmende kritisk Analyse af alle de holbergske Tekster, der hører herhen, først og fremmest de autobiografiske Meddelelser i Breve, Fortaler og Epistola prima. Holbergs Biograf har været mere optaget af at samle ind end af at foretage samlede Analyser.

Et af de vigtigste Dokumenter fra Holbergs yngre Dage er hans Ansøgning 1714 til Kongen om Professorat. En Passage heri har væsentlig Betydning for Opfattelsen af Holbergs Forhold

i Holland under den første Udenlandsrejse 1704—05. Det er nemlig her han giver den Oplysning, at han dér rejste »med en Moskovitisk Edelmand«. Stedet har ofte været omtalt i Litteraturen omkring Holberg, men ikke i tilstrækkelig nøje Sammenhæng med Ansøgningen som Helhed og Meddelelserne i Levnedsbrevet om Holbergs økonomiske Situation under Rejsen. Heller ikke Th. A. Müller, som dog i sin Egenskab af grundig Biograf nødvendigvis har haft alle tilgængelige Facta for sig, har forsøgt at trænge til Bunds i Holbergs Skrivelse til Kongen. Om Forholdet til den russiske Adelsmand bemærker han blot, at det vel er rimeligt, »der her kun har været Tale om et flygtigt og lidet fortroligt Bekendtskab, som han i Ansøgningen lader figurere for at gøre sig interessant« (S. 91).

Vi véd fra Kilder uden for Ansøgningen, at Holberg før Afrejsen til Holland ved at realisere Arv og øvrige Eje havde 60 Rigsdaler, samt at han blev borte et Aar.

Hvor længe kunde han leve for sine 60 Rigsdaler? Vi ser, at han nogle Aar senere skal eksistere for 120 Rigsdaler om Aaret. Han har altsaa i 1704 haft Rejsepenge til et halvt Aars Tid. Hermed stemmer, at Holberg efter 14 Dages Turistophold i Amsterdam gør det Overslag, at han næppe har Midler til at blive 6 Maaneder i Holland, hvor sparsommeligt han end vilde leve. Da Pengene var ved at slippe op, og det slog fejl med at tjene nye ved Undervisning, har han da antagelig ladet sig engagere af en Russer, indtil han har faaet sin Økonomi saa vidt paa Fode, at han har kunnet slippe Konditionen og foretage en Baderejse til Aachen, et lille Stykke ind i Tyskland. Men hvorfor har han da i Ansøgningen til Kongen anført denne Biomstændighed ved sin Rejse? Det forstaar man ved at betragte Passagen i sin Helhed: siden min Eksamen har jeg, skriver Holberg, »reist 3 Gange udenlands, først med en Moscovitisk Edelmand; siden paa min egen haand opholdt mig halvtredie aar udj Engeland alleene ved mine Studia, saasom de ulykkelige ildebrander udj Bergen have totaliter skildt mig ved mine midler, og den tredie gang reist her fra med Etats Raad Windings Søn« (Holbergs Breve, 1926, 35—36).

Hovedsynspunktet for Holbergs Ansøgning er dette: Jeg er en fattig Mand, og han forklarer i denne Passus, at hans Fattigdom skyldes Ildebrande, der har skilt ham ved hans Arv. Som vi kan se af Levnedsbrevet, var dette kun delvis rigtigt, han havde haft 60 Rigsdaler til at rejse til Holland for. Da han paa den anden Side ønsker at fremhæve, at han har uddannet sig ved Rejser i Udlandet, maa han ved hver Rejse give en Forklaring paa dens

økonomiske Grundlag. Om Hollandsrejsen og Tysklandsrejsen bruger Holberg samme Udtryk: Jeg har »reist med« en anden Person. Det fremgaar af Levnedsbrevet, at han var Præceptor for Etatsraad Windings Søn. Det kan antages, at hans Stilling har været en lignende over for den russiske Adelsmand. I England har han paa egen Haand, d. v. s. uden en betalende Medrejsende, opholdt sig »alleene ved mine Studia«, d. v. s. ved i Undervisning at frugtbar gøre sine Kundskaber.

Jeg tager dette Eksempel, fordi det angaar et let overskueligt Dokument. Men jeg mener rigtignok, at Th. A. Müllers Fremstilling viser, at han paa adskillige Steder ikke har eksamineret sin Tekst tilstrækkelig skarpt. Det gælder bl. a. Holbergs Meddelelser om sit Arbejde i Oxford (1706—08) og om sine Indtryk fra Frankrig og Italien (1714—16). Mine kritiske Antegnelser til disse Afsnit i Müllers Bog finder den nysgerrige Læser i Gads danske Magasin, 1944, S. 25—32, og sammesteds S. 33—37 Forfatterens Modbemærkninger.

Det ligger allerede i den ovenfor fremsatte Karakteristik af Th. A. Müllers milieuskildrende Evne, at hans Bog indeholder et Mylder af Oplysninger hentede uden for Holbergs Efterladskab. Forfatteren har her paa mønsterværdig Maade udnyttet de mange Forarbejder, der især fra norsk Side er gjort til Holbergs Biografi, navnlig til hans norske Ungdom og Opholdet i England. Ved desuden at tillægge Resultater af egne arkivalske og litterære Undersøgelser har Forfatteren skabt en virkelig Haandbog. Over Müllers Litteraturhenvisninger i Fodnoterne kan man naa rundt til al den ældre biografiske Litteratur om den unge Holberg, som endnu har Kildeværdi. Sikkerheden i de meddelte Facta er overordentlig. Smaa Unøjagtigheder er naturligvis uundgaelige. S. 53 staar der, at Holberg blev immatrikuleret den 20. Juni 1702; efter Universitetets Matrikel (ogsaa den trykte Udgave, II, S. 274) var det den 20. Juli. — Af og til synes Forf. ikke at have presset den sidste Draabe ud af den foreliggende Litteratur. S. 56 refererer han Holbergs Udsagn om sin Prædikantvirksomhed i Voss, herunder at Tilhørerne sammenlignede ham med en veltalende forlængst afdød Magister Peder, men tilføjer ikke Ludvig Daaes Bemærkning ((Norsk) Hist. Tidsskrift II, 1872, S. 268), at der ikke har været nogen Mag. Peder som Sognepræst i Voss. — To Gange (S. 63 og 106) udtaler Th. A. Müller sin Forundring over Holbergs Karakteristik af Englænderne som et Folk af Ekstremister. I en Behandling af Holbergs Nationalkarakteristiker (Holberg som Epigrammatiker og Essayist, II, 1939, S. 84 ff.) har jeg gjort opmærksom paa, at lignende Udtryk findes længere

henne i Aarhundredet hos en fransk Forfatter. Det var vistnok en udbredt Opfattelse af Indbyggerne i det Land, som i det 17. Aarh. havde været Revolutionernes Arne, og hvorfra nu den religiøse Uro stammede. — S. 16 genfortælles Holbergs skabroese Erindring om den vælige Garver i Bergen, der »blev overbevist om at have gjort 6 Sønner paa een Nat« og under Siden noteres: »I Epigr. IV, 66 er Børnenes Antal fordoblet«. Denne Henvisning til et Parallelsted er uden Mening, naar der ikke tilføjes, at Fordoblingen er sket for at skabe Epigrammets Pointe (jf. anf. Arb. I, 1938, S. 113). — Da Noterne Bogen igennem henviser til smaa og store litterære Arbejder i Emnet, undrer man sig over, i det lange Afsnit om Peder Paars ikke at finde Hentydning til den seneste større Behandling af Holbergs Heltedigt, Hans Brix' i »Analyser og Problemer« (III, 1936, 176—203).

Bogen har mange Gentagelser, og det er der for saa vidt ikke noget at sige til. En og samme Meddelelse fra Holberg eller Tiden kan bruges til at oplyse flere forskellige Forhold. Men da der ofte mangler Krydshenvisninger, arbejder Gentagelserne ikke sammen, og hvad mere er, Læseren lades af og til i Tvivl om Forfatterens nøjagtige Stilling til Problemet. S. 42 Note 1 udtaler Th. A. Müller sig med Vaklen om en Identifikation, som Olsvig har fremsat; S. 49 fremsættes Olsvigs Hypotese som »rimeligvis« den rigtige. — S. 34 gengives et Udsagn af Holberg (om Huslæreren hos Pastor Munthe) uden Forbehold; S. 42, som en Digression i en Note (Nr. 3), kommer den Kritik af Holbergstedet, som rettelig burde staa S. 34 og helst i Hovedteksten. — Det kan ogsaa hænde, at et af Holbergs Kildeskrifter til »Anhang« (»The present State of Great Britain«) et Sted (S. 110) tillægges William Temple, et andet Sted (S. 151) kaldes anonymt, men det er fordi Müller sammenblander sine egne Meddelelser, i Afhandlingen i Historisk Tidsskrift 1937, S. 11—12, om »det anonyme Værk »The present State, etc.« og »en lille Bog af den engelske Gesandt i Nederlandene Temple: »Remarques etc.«. — Ved en anden Sammenblanding S. 81 tituleres den vikarierende Professor, Dr. Smalridge Bibliotekar; det skyldes at Holberg i den første autobiografiske Epistel (Samlede Skrifter, Bd. V, S. 21) nævner i samme Periode »Dr. Smalridge« og »Bibliotekar Hudson«. — En kurios sproglig Konfusion har ladet Forf. S. 42 forveksle to nymodens Termini; han bruger »psykoanalytisk« for »psykoteknisk«, det er Næsgaard i Stedet for Bahnsen. — Bagateller til Hobe, som indirekte blot viser, hvor sikker Müller er i Detaljen.

Sikkerhed og menneskeklog Myndighed, Fylde og Fasthed er Begreber, der stadig melder sig under Læsningen af »Den unge

Ludvig Holberg«, ogsaa dér hvor Forfatterens Resultater afviger fra ens egne. Th. A. Müller udtaler i sit Forord Tvivl om, at det forundes ham at føre Biografien til Ende. Det maa han gøre; vi kan simpelthen ikke undvære Resten. Det er dog let at se, at hvis Behandlingen af Holbergs Forfatterskab skal gennemføres med samme Udførlighed som i dette første Bind, bliver det et meget langstrakt Værk. Men da de fleste Omraader af Holbergs litterære Produktion efterhaanden er monografisk behandlede (Komedieme, de historiske Skrifter, Epigrammerne, Niels Klim, de danske Essays, Fablerne), kunde det synes muligt at koncentrere Fremstillingen omkring Holbergs Livsomstændigheder fra 1722 til 1754.

F. J. Billeskov Jansen.

Danmarks Malerkunst fra Middelalder til Nutid redigeret af Erik Zahle. 2. Udg. Kbh. 1943. 330 S.

For historikeren — mere end for nogen anden — viser kunsten sig med et Janushoved. Et kunstværk er præget af sin tid, og kan derfor altid tolkes som udtryk for tidsalderens kulturelle og sociale forhold. Det er nærliggende og nyttigt for historikeren at gøre det. Men han maa ikke glemme det andet ansigt: at et kunstværk har et selvstændigt liv, der har værdi ud over tid og sted. De to ansigter er imidlertid uadskillelige. Ligesom man først for alvor forstaar et kunstværks aand og form, naar man er i stand til at erkende det ud fra forudsætningerne i dets samtid, saaledes er det ugørligt at tolke det som kulturhistorisk vidnesbyrd uden at sætte sig ind i dets rent kunstneriske liv.

Kunsten er rykket historikeren ind paa livet. Historielæreren skal anvende billedmateriale i undervisningen. Og for enhver, der arbejder med historiske problemer, vil det være til stor gavn at sætte sig ind i kunsten i den periode, han undersøger, for derved at blive fortrolig med tidens aand og udtryksmaade. Endelig kan kunsten bruges direkte som kildemateriale til kulturhistorien og til kildefattige tider. — Men for at historikeren kan faa det fulde udbytte af kunsten kræves der baade specialundersøgelser og oversigtsværker.

Det kan ikke nægtes, at der tiltrænges en all-round, dansk kunsthistorie, som f. eks. Andreas Lindbloms svenske, der udsendes i disse dage. Francis Becketts *Danmarks Kunst*, der var lagt saaledes an, er kun en torso alene omhandlende middelalderen. — En oversigt over malerkunsten kom første